
Sociolog Černý: Blízký východ prochází tím, čím Evropa v devatenáctém století

Sociolog Karel Černý: Blízký východ prochází tím, čím Evropa v devatenáctém století

Během arabského jara se daly do pohybu statisíce lidí, zdánlivě nedotknutelní mocní skončili na smetišti dějin. Touha po změně však v některých zemích Blízkého východu vyvolala ještě větší zmar a válku. Tím, co fatálně rozhoupalo do té doby velmi stabilní země, se zabývá historický sociolog z Fakulty humanitních studií UK doktor Karel Černý. Výsledky svého několikaletého výzkumu, během nějž hledal příčiny vypuknutí událostí označovaných jako arabské jaro, popisuje ve své nové obsáhlé knize *Velká blízkovýchodní nestabilita*.

Na přelomu roku vypukly protesty v Íránu, posléze i v Tunisku. Je to pokračování takzvaného arabského jara? Současné protesty nejsou součástí dominového efektu, známého jako arabské jaro. Tehdy revoluce, která vypukla v Tunisku, inspirovala opozičně naladěné segmenty populace v Egyptě, což vedlo až k odstoupení prezidenta Husního Mubáraka. Dění v Egyptě zase inspirovalo obyvatele Sýrie a Bahrajnu a ti se začali také bouřit. To, co vidíme dnes, jsou ale izolované protesty, důležité jen pro státy, ve kterých probíhají, v okolních zemích nerezonují. To je zásadní rozdíl. Příčiny současných protestů jsou nicméně stále stejné jako ty, které vyvolaly arabské jaro.

Jaké důvody to jsou?

To, co nabízím jako vysvětlení, se do určité míry dělo i v Evropě od konce osmnáctého do začátku dvacátého století. Na Blízkém východě v posledních zhruba padesáti letech došlo k velmi rychlé a dramatické demografické změně – k populační explozi, zvýšil se počet lidí v regionu, stoupl počet mládeže. Proběhla také sociální transformace, která převrátila charakter společností – z tradičních vznikly moderní. Souvisí to s rozvojem vzdělávacích systémů, růstem gramotnosti a vzdělanosti. V regionu narostl podíl lidí, kteří mají středoškolské a vysokoškolské vzdělání. Došlo k urbanizaci, většina lidí přestala žít jako zemědělci na venkově nebo jako kočovníci, odešli do měst, či dokonce do velkoměst. Expandovala média, a to nejprve ta tradiční, jako je tisk, důležitou roli v blízkovýchodním regionu hrál také rozhlas a satelitní televize. Později nastoupil internet a s ním především sociální sítě.

Na Blízkém východě tedy proběhly velké sociodemografické změny, jenže politika a ekonomický systém na to nereagovaly, v těchto segmentech změny nepřicházely, a když, tak jen velmi pomalu.

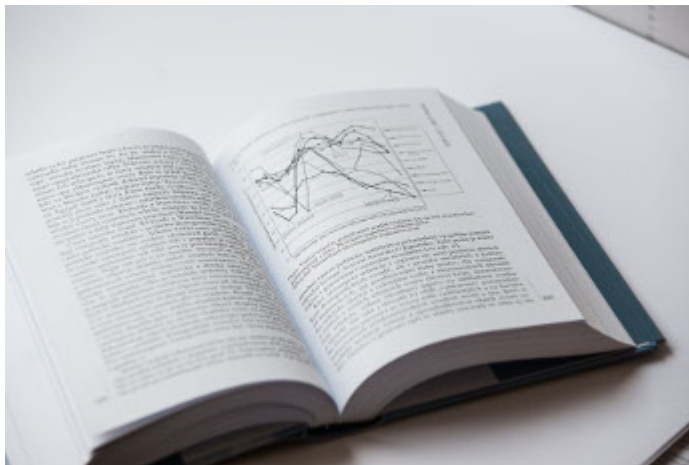
V Evropě tato situace v minulosti generovala politické konflikty a revoluce, totéž se stalo na Blízkém východě. Řada odborné literatury popisuje blízkovýchodní události jako určitou anomálii velmi ovlivněnou islámem a arabskou kulturou, já naopak vidím velkou řadu analogií s historickým vývojem v Evropě a s tím, jak zde probíhala raná modernizace. Všechny své teorie podkládám daty.

Je důležité pro historického sociologa region a prostředí osobně znát?

Pro mě je nejdůležitější mít přístup prostřednictvím počítače a internetu k datům. Vytvářím si databázi dlouhodobých trendů, jako jsou urbanizace, vzdělanost obyvatelstva, míra demokracie, sleduji sociodemografické, ekonomické a politické změny. Na základě toho porovnávám Blízký východ s jinými regiony světa. Zajímá mě, jakým způsobem se tato oblast liší od jiných postkoloniálních regionů, jako jsou subsaharská Afrika nebo některé oblasti v Asii. Jedno z mých hlavních zjištění je, že na Blízkém východě se rozpojilo tempo sociální a demografické změny s ekonomickými a politickými změnami.

Možná méně obvyklé je, že jsem během svého výzkumu v Tunisku a Egyptě dělal rozhovory s umírněnými islamisty. Po svržení Husního Mubáraka v Egyptě nebylo tak nemožné dostat se k příslušníkům Muslimského bratrstva (dnes už to zase možné není, protože jsou buď ve vězení, nebo v exilu). V Tunisku jsem dělal rozhovory se členy dříve hnutí, dnes politické strany Ennahda.

Pojem Blízký východ nemá jednu jasnou definici. Které státy pod toto označení zahrnujete vy?

Akademici se neshodli, jak přesně region Blízkého východu vymezit. Někdo to chápe úžeji, já naopak širěji. Řadím tam převážně arabské země a dále Írán, Izrael a Turecko.

Dá se na základě vašeho výzkumu odhadovat budoucí vývoj na Blízkém východě?

Sociologové neumějí predikovat, jak se bude daná situace vyvíjet. Něco se ale odhadnout dá. Můžeme například předpokládat populační vývoj. Už dnes vidíme, že třeba v Tunisku začala klesat porodnost, populační boom ustává. V několika příštích desetiletích tam začne stárnout populace. Dá se očekávat, že toto nastane i v dalších státech. Tím se může situace trochu uvolnit.

Evropě pomohlo snížit napětí tím, že její obyvatelé, kteří byli nespokojeni s politickou a ekonomickou situací, odešli do Nového světa, Austrálie nebo na Nový Zéland zkusit si žít svůj „americký sen“. Toto ale obyvatelé Blízkého východu udělat nemohou, téměř nemají šanci legálně odejít jinam. Co bude s Blízkým východem a jeho obyvateli dál, nedokáže dnes předpovědět asi nikdo.

Mgr. Karel Černý, Ph.D., je sociolog, který působí na Fakultě humanitních studií UK. Zabývá se civilizacionistikou a sociologií konfliktu. Ve svých výzkumech se zaměřuje především na oblast Blízkého východu a arabský svět. O tomto tématu píše ve svých publikacích *Velká blízkovýchodní nestabilita: Arabské jaro, porevoluční chaos a nerovnoměrná modernizace 1950–2015* (2017), *Jezídové – komunita na útěku* (2017), *Nad Evropou půlměsíc: Muslimští imigranti, majorita a vzájemné percepce* (2015) nebo *Politické probuzení islámu: Blízký východ, nerovnoměrná modernizace a vzestup islamistických hnutí* (2012).

V současné době se zabývá tím, co motivuje obyvatele Blízkého východu k tomu, aby odešli ze svých domovů a zemí do zahraničí. V rámci svého výzkumu mimo jiné vedl hloubkové rozhovory s příslušníky jezidské komunity, kteří na počátku roku 2016 žili v uprchlických táborech na severu Iráku. V současné době se chystá za výzkumem do Íránu.